

Recenzia monografie

Brestovanský, Martin: *Hodnoty, vzťahy a škola*.

Trnava : Universitas Tyrnaviensis, 2019, 365 s. ISBN 978-80-568-0143-7.

Dielo *Hodnoty, vzťahy a škola*, ktoré napísal kolega Martin Brestovanský, je medzníkom v jeho doterajšej publikačnej – a širšie – akademickej činnosti. Predstavuje určité zavŕšenie, syntézu jeho doterajších vedeckých a profesionálnych snáh, s ambíciou hodnotne prispieť do diskusie o aktuálnej potrebe štrukturálnych, či dokonca paradigmatických zmien v systéme školského vzdelávania na Slovensku. Ak hovoríme o „zavŕšení“, nemám na mysli ukončený, definitívny proces, ktorý by sa nemal snahu ďalej rozvíjať, práve naopak. Dielo je potrebnou, dobre ukotvenou výzvou, ktorú autor systematicky uchopuje a predstavuje angažovanému čitateľovi. Monografia, ktorú predložil, je preto viacvrstvová, obracia sa jednak na vedecky náročného a v problematike školstva zorientovaného akademika, jednak na čitateľa – praktika spomedzi učiteľov, riaditeľov škôl a reprezentantov inštitúcií, ktoré majú čo do činenia s tvorbou a hodnotením vzdelávacích politík a školských praxí. Publikáciu možno plným právom označiť za vedeckú monografiu, neustále odkazujúcu na najnovšie svetové i domáce výskumy a teoretické diskurzy, no zároveň ju možno odporúčať ako odborný inšpiratívny text pre priamych aktérov školskej scény.

Brestovanský hneď na začiatku vysvetľuje, že v knihe spája dve oblasti, ktorým sa venuje vedeckovýskumne i prakticko-pedagogicky: oblasť morálnej výchovy (a v rámci nej predovšetkým školský predmet etická výchova) a oblasť transformácie kultúry školy. Toto spájanie oboch záujmov je v publikácii veľmi prirodzené, logické a teoreticky i empiricky podložené. Vyššie spomenutú syntézu možno položiť aj na princípe transdisciplinárneho prístupu, ktorý autor v knihe neustále aplikuje a kompetentne realizuje. S pedagogickou intencionalitou reportuje a analyzuje morálno-psychologické koncepty a výskumy, no zároveň sa nezdráha zahĺbiť aj do eticko-filozofických referencií a dedukcií. V tomto prístupe sa organicky začleňuje do dlhodobého výskumného programu tímu Katedry pedagogických štúdií Pedagogickej fakulty TU v Trnave, v ktorom patrí k lídrom. Predkladaná monografia nadväzuje na rad monografických výstupov tohto tímu a tvorí v ňom výnimočne hodnotnú položku. Autor v texte neraz uvádza referencie na predchádzajúce bádania a publikácie výskumného tímu. Aj z tohto pohľadu možno Brestovanského dielo označiť za syntetizujúce.

Transdisciplinárny prístup vidno už zo základnej osnovy knihy (porov. Obsah). Skladá sa z troch základných častí: 1. Vzťahová podstata človeka, 2. Hodnoty školy a funkčné vzťahy, 3. Výchova charakteru v školách. V prvej časti autor kladie axiomatickú premisu, že podstata človeka je zásadne vzťahová a človek môže prežiť plnohodnotný a šťastný ži-

vot práve vtedy, ak bude kultivovať bazálne medzil'udské vzťahy. Pýta sa, čím je relacionalita človeka podmienená, resp. ako ju vysvetľujú základné teoretické interpretácie interpersonalita: biologické, sociologické a holistické (s. 20 a nasl.). Brestovanský podrobne kritikuje prvé dva výklady, aby sa napokon priklonil k celostnému prístupu. Sám nakoniec definuje štyri princípy „dobrého medzil'udského vzťahu“ ako rovnováhu dvoch dynamických osí: vertikály stabilita – aktivita a horizontály starostlivosť o seba – starostlivosť o druhého (s. 38–40). Toto koncepčné uchopenie považujem za jeden z vrcholov teoretickej časti autorovho bádania. To, že autorova reflexia „dobrých vzťahov“ v súčasnej škole nie je naivná, dokazuje podkapitola 1.4, predstavujúca kultúrnu diagnostiku našej spoločnosti, s jej neľútostnými limitmi, ale aj s potenciálne rozvojovými črtami. Záverečná časť prvej časti tvorí premostenie špekulatívneho (filozofického) rozboru problematiky „dobrých vzťahov“ s nasledujúcou časťou, zameranou na transformáciu škôl.

Rozsahom najširšia druhá časť monografie vysvetľuje autorovu preferenciu takého modelu školy a jej kultúry, ktorá je organizačne orientovaná na hodnoty. Brestovanský aplikuje teórie kultúry organizácie na organizáciu školy. V kontraste k iným modelom riadenia zdôvodňuje potrebu postaviť školu, ako špecifickú organizáciu, na rozvoji „zexplicitnených“ predovšetkým „vzťahotvorných“ hodnôt. V časti 2.3 autor identifikuje a opisuje štyri základné vzťahotvorné hodnoty, ktoré majú tvoriť axiomatickú bázu kultúrnej transformácie školy. V tomto svojom teoretickom úsilí sa nedokáže vyhnúť neoliberalnému pojmosloviu z teórií manažmentu (napr. ľudský kapitál, či sociálny kapitál, alebo znalostný manažment, či znalostná organizácia), hoci obsahovo sa od neoliberalnej pozície kategoricky dištancuje (s. 106). Uvedené pojmoslovie používa ako funkčné vo vzťahu k zadefinovanému humanistickému cieľu. Po prvotnom posudzovaní rukopisu autor doplnil podkapitulu 2.4, v ktorej poskytuje ucelený prehľad svetových štúdií, dokazujúcich pozitívny súvis medzi „dobrými vzťahmi“ v škole a vzdelávacími výsledkami žiakov. V nasledujúcom texte sa podrobne uvádzajú príklady riadenia, ako sa môže realizovať „celostný edukačný dizajn školy“ (profesijné učiace sa komunity, didaktické reflektívne komunity, architektonický edukačný dizajn). Špecifickú časť tvorí prípadová štúdia, popisujúca jednu „sebatransformujúcu sa“ slovenskú školu (Poprad Letná).

Tretia časť monografie predstavuje oblasť bádania, ktorá autorovi zvlášť leží na srdci – výchovu charakteru v školskom systéme. Brestovanský mapuje rozličné programy a koncepcie výchovy charakteru a na základe východiskových filozoficko-pedagogických kritérií identifikuje medzi nimi tri základné prúdy. Pri tomto úsilí vychádza predovšetkým z analýzy základných etických teórií, ktoré stoja za nimi. Zisťuje, že spomedzi etických teórií, ktoré formujú morálno-výchovné koncepcie, sa objavujú v zásade dve, kantovská deontologická etika a aristotelovská etika cnosti. Okrem nich mnohé výchovné programy sú orientované sociálno-psychologicky a sú „odmoralizované“. Autor sa prikláňa k inšpirácii etikou cnosti, ktorá poskytuje morálno-mravnej výchove širšie možnosti integrujúceho pedagogického sprevádzania a ovplyvňovania: rozumovú reflexiu, integrovanie citov a afektov, sociálnu interakciu, zhodnotenie skúsenosti, transfer do praxe, habituáciu a pod. Osobitným príkladom takto poňatej výchovy charakteru je školský predmet etická výchova, ku ktorej autor uvádza prehľad doposiaľ realizovaných empirických výskumov

a niektorých signifikantných zistení. Zistenia podporujú pôvodnú tézu, ktorou sa monografia začína – že existuje zásadná korelácia medzi napĺňaním cieľových morálnych hodnôt etickej výchovy a kvalitou vzťahov výchovno-vzdelávacej komunity (triedy, školy). Záverečnou podkapitolou autor uzatvára logický oblúk svojho diela: ak má byť výchova charakteru (v podobe etickej výchovy) účinná, vyžaduje si kvalitnú na vzťahotvorných hodnotách postavenú kultúru školy, a naopak, transformácia kultúry školy smerom ku kvalite účinných interpersonálnych vzťahov môže mať v edukačnom programe etickej výchovy svoj inšpiračný zdroj. Publikáciu uzatvára samostatný zhrňujúci Záver s apelom na službu, osobnú angažovanosť a zodpovednosť za morálne hodnotné vzťahy pre „naplnený život“. Dielo, ktoré vytvoril Martin Brestovanský, vznikalo postupne, prešlo niekoľkými úpravami a doplneniami, aj po predbežných konzultáciách s kolegami z odboru. Autor zakomponoval mnohé návrhy na zmeny a doplnky, rukopis postupne vybrusoval a vylepšoval, čo je vidno vo finálnej podobe spisu.

Som si istý, že monografia je cenným príspevkom do vedeckej pedagogickej spisby, ale aj do aktuálne prebiehajúcej diskusie o reforme školstva na Slovensku. Zároveň autora povzbudzujem, aby pokračoval v skúmaní, v publikovaní ďalších zistení a v aktívnej participácii na skvalitňovaní výchovy charakteru na našich školách.

Andrej Rajský